करा: तेभ्यो निष्कृष्टकराश्च गृहभूमिका: प्रदद्यादिति। एवं नियुक्तैर्वक्तव्यं तदाह याज्ञवल्क्य: "निजधर्माविरोधेन यस्तु सामयिको भवेत्। सोऽपि यत्नेन संरक्ष्यो धर्मो राजकृतश्च य:" इति। निजधर्माविरोधेन श्रौतस्मार्त्तकर्माविरोधेन सामयिक: समयाच्छिष्यो यो धर्मो गोप्रचारोदकरक्षणदेवगृहपालनादिरूप: सोऽपि यत्नेन रक्षणीय:। यश्च राज्ञा कृतो निजधर्माविरोधेमैव य: सामयिको धर्मो यावत्पथिकस्याजनन्देयमक्षदरातिमण्डले ग्रहणादयो न प्रस्थापनीया इत्येवंरूप: सोऽपि यत्नेन रक्षणीय इत्यर्थ:। बृहस्पतिरपि "नित्यं नैमित्तिकं काम्यं शान्तिकमौपचारिकम्। पौराणां कर्म कुर्युस्ते सन्निधौ निर्णयं तथेति"। पौराणां पुरवासिनामित्यर्थ:। एवं राजनियुक्तगणदावविशेषस्य कार्यविशेष उक्त:। सर्वगणदावानाह कात्यायन: स एव "पाषण्डनैगमश्रेणिपूगव्रातगणादिषु। संरक्षेत् समयं राजा दुर्गे जनपदे तथेति"। पाषण्डा वेदोक्तविलक्षणधारणव्यतिरिक्ता: सर्वे लिङ्गिन:। तेषु विहितभिक्षाचरणाद्या: सन्ति। नैगमा: सार्थिका वणिक्प्रभृतय:। तेषु सकञ्चुकसन्देशहरपुरुषतिरस्कारिणो दण्ड्या इत्येवमादयोऽवश्य: समया विद्यन्ते। अथ वा नैगमा: आम्नायसत्येन ये वेदप्रामाण्यमिच्छन्ति पाशुपतादय:। श्रेणय: एकशिल्पोपजीविन:। ताश्चेद्भजनयैव श्रेण्या विक्रेयमित्येवमादिका: समया वरीवर्त्तन्ते। पूगा हस्त्यश्वारोहादय:। व्रातगणशब्दयोरर्थमाह कात्यायन: "नानायुधधरा व्राता: समवेतास्तु कीर्त्तिता:। कुलानां हि समूहस्तु गण: सम्यक्कीर्त्तित:" इति। पूगे व्राते वाक्षतत्कृत्य समरे न गन्तव्यमित्येवमादय: समया वर्त्तन्ते। गणे तु पञ्चमे दिने पञ्चमे वर्षे वा कर्त्तव्य: इत्येवमादि समय: समस्ति। यथादीत्यादिशब्देन ब्रह्मपुरीनिविष्टस्य महाजनादे: परिग्रह:। तत्र गुरुदक्षिणाद्यर्थमागतो मानवीय इत्यादि: समयोऽस्ति। दुर्गे तु धान्यादिकं गृहीत्वा अन्यत्र न विक्रेयमित्यादिरस्ति समय:। जनपदे तु कश्चिद्विक्रेतव्यकाष्ठकुलकपत्रमित्याद्यनेकविध: समयो वरीवर्त्तते। तदेवं समयजातं यथा न भ्रश्यति तथा राजा कुर्यादित्यर्थ:। समूहादिपुरुषविषये विशेषमाह बृहस्पति: "लोभेन लेख्यक्रियया मध्यस्थैर्वा परस्परम्। विवादं कृत्वा य: कुर्युः कार्याणि समयान्तरम्" इति। लोभेन देवताज्ञानोदकपानेन। लेख्यक्रियया समयपत्रेण। मध्यस्थै: प्रतिभूभि: कार्याणि समूहकार्याणि। एतदुक्तं भवति। गणदाविभि: परस्परं समयातिक्रमाभावाय लोभादिभिर्विवादमुत्पाद्य सामयिककार्याणि कर्त्तव्यानीति। कात्यायनोऽपि "समूहानां तु यो धर्मस्तेन धर्मेण ते सदा। प्रकुर्युः सर्वकार्याणि स्वधर्मेषु व्यवस्थिता:" इति। सामयिकधर्मनिजधर्मानतिक्रमेण सर्वकार्याणि गणदाविन: कुर्युरित्यर्थ:। याज्ञवल्क्योऽपि "निजधर्माविरोधेन यस्तु सामयिको भवेत्। सोऽपि यत्नेन संरक्ष्यो धर्मो राजकृतश्च य:" इति। निजधर्माविरोधेनेत्यनेन निजधर्माविरोधी सामयिको धर्मो यथा सन्ध्यावन्दनवेलायां सर्वैरेव स्वव्यापारपरिहारेण, राजभवनं प्रत्यागन्तव्यं यो नायास्यति प्रथमसाहसं दण्ड्य: इति नायो रज्ज्य इत्यर्थोऽक्तम्। कात्यायनोऽपि "स्ववरोधेन धर्मस्य निर्णितं राजशासनम्। तस्यैवाचरणं पूर्वं कर्त्तव्यमन्य आपन्नेति"। धर्मस्य श्रौतस्मार्त्तादि